

LUND UNIVERSITY

Kära ungdomsminnen, folkminnen och arkiv-minnen

Om Eva Wigströms samarbete med illustratören Gisela Trapp

Gustavsson, Karin

Published in:

Svenska landsmål och svenskt folkliv

2022

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Gustavsson, K. (2022). Kära ungdomsminnen, folkminnen och arkiv-minnen: Om Eva Wigströms samarbete med illustratören Gisela Trapp. *Svenska landsmål och svenskt folkliv*, 2021(144), 9-38.

Total number of authors:

1

Creative Commons License:

CC BY-NC-ND

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

SVENSKA LANDSMÅL OCH SVENSKT FOLKLIV

Tidskrift för talspråksforskning,
folkloristik och kulturhistoria

2021

Årgång 144

Utgiven av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur
i samarbete med Institutet för språk och folkminnen och
Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar vid Lunds universitet

SWEDISH DIALECTS AND FOLK TRADITIONS

Journal of dialectology, sociolinguistics,
folklore research and cultural history

Founded in 1878 by J. A. Lundell

Published by

THE ROYAL GUSTAVUS ADOLPHUS ACADEMY FOR SWEDISH FOLK CULTURE,
UPPSALA

in collaboration with

THE INSTITUTE FOR LANGUAGE AND FOLKLORE and THE FOLKLIFE ARCHIVES
WITH THE SCANIA MUSIC COLLECTIONS AT LUND UNIVERSITY

Principal editor:

MATHIAS STRANDBERG

Editors:

KARIN GUSTAVSSON, ERIK M. PETZELL and LENA WENNER

Editorial board:

*Lars-Erik Edlund, Charlotte Hagström, David Karlander, Susanna
Karlsson, Bengt af Klintberg, Ida Larsson, Lars-Gunnar Larsson, Caroline
Sandström, Susanne Nylund Skog, Camilla Wide, Susanne Österlund-
Pötzsch*

2021

Volume 144

Distributed by Eddy.se

SVENSKA LANDSMÅL OCH SVENSKT FOLKLIV

Tidskrift för talspråksforskning, folkloristik
och kulturhistoria

Grundad 1878 av J. A. Lundell

Utgiven av

KUNGL. GUSTAV ADOLFS AKADEMIEN FÖR SVENSK FOLKKULTUR, UPPSALA

i samarbete med

INSTITUTET FÖR SPRÅK OCH FOLKMINNEN OCH FOLKLIVSARKIVET MED
SKÅNES MUSIKSAMLINGAR VID LUNDS UNIVERSITET

Huvudredaktör:

MATHIAS STRANDBERG

Redaktörer:

KARIN GUSTAVSSON, ERIK M. PETZELL och LENA WENNER

Redaktionsråd:

*Lars-Erik Edlund, Charlotte Hagström, David Karlander, Susanna
Karlsson, Bengt af Klintberg, Ida Larsson, Lars-Gunnar Larsson, Caroline
Sandström, Susanne Nylund Skog, Camilla Wide, Susanne Österlund-
Pötzsch*

2021

Årgång 144

Distribueras av Eddy.se

Årgång 144. H. 347 från början

Samtliga forskningsartiklar som publiceras i tidskriften har genomgått anonymiserad kollegial granskning av minst två granskare.

All research articles published in this journal have undergone double-blind peer review by at least two referees.

© Författarna och Kungl. Gustav Adolfs Akademien

Sättning och omslag: Mathias Strandberg

Distribution:

eddy.se ab

e-post: order@bokorder.se

Box 1310, 621 24 Visby. Telefon 0498-25 39 00

<http://kgaa.bokorder.se>

ISSN 0347-1837

Printed in Sweden by RK tryck, 2022

Innehåll

Ny redaktör för <i>Svenska landsmål och svenskt folkliv</i>	7
---	---

KARIN GUSTAVSSON, Kära ungdomsminnen, folkminnen och arkiv- minnen. Om Eva Wigströms samarbete med illustratören Gisela Trapp	9
---	---

CATARINA HARJUNEN, Ingen vanlig människa. Skogsråets erotiska möten med människan i folklig tradition.	39
---	----

ADAM HORN AF ÅMINNE, <i>Överkölis</i> och <i>Ivikölis</i> . Endonymer, hyperkorrektion och försvenskning i dagens överkalixmål	55
---	----

STAFFAN FRIDELL och MATS G. LARSSON, Människorna bakom Kensingtonstenen och dess runor	81
---	----

INGVAR SVANBERG, Hand-catching and other lesser-known fishing methods in Sweden.	89
---	----

LARS-ERIK EDLUND, ERIK MAGNUSSON PETZELL, CAROLINE SANDSTRÖM, MATHIAS STRANDBERG och LENA WENNER, Litteraturkrönika 2021	103
--	-----

Meddelanden och aktstycken

CHARLOTTA AF HÄLLSTRÖM-REIJONEN, »Vi kunna skrifva den mäst ortografiska svenskan, men ej tala en mening utan att förråda vår härkomst ifrån det gamla Österlandet».	119
--	-----

MATS RYDÉN, Johannes Franckenius och kontinuiteten i svenskt växtnamnsskick.	129
---	-----

Litteratur

Carl-Erik Lundblad & Gunlög Josefsson, <i>Småländska. Orden och grammatiken</i> . Rec. av Staffan Fridell	143
---	-----

Lars Steensland, <i>Älvdalsk ordbok. Svenska-älvdalska, älvdalska- svenska</i> . 2 uppl. Rec. av Henrik Rosenkvist	144
--	-----

Författare i denna årgång	151
-------------------------------------	-----

Kära ungdomsminnen, folkminnen och arkivminnen

Om Eva Wigströms samarbete med illustratören Gisela Trapp

Av Karin Gustavsson

Abstract

The Swedish folklore collector Eva Wigström collaborated in the 1890s with the young artist and illustrator Gisela Trapp. They both lived in Helsingborg in the south of Sweden and shared many interests, despite a difference in age of about 40 years. In this article we are introduced to Wigström's work as an author and folklore collector, and the cooperation between the two women is described. Wigström also inspired Gisela Trapp to collect folklore, and the difference in their backgrounds is discussed, as are the differences in how their personal papers have been archived and how this has affected what we know today about their work. The role of non-scholars in research is also discussed.

Keywords: folklore collecting, archives, women pioneers, illustrator, uncelebrated individuals.

Inledning

I oktober 1953 sökte dialektforskaren Ingemar Ingers i Lund kontakt med den 80-åriga konstnären Gisela Trapp från Helsingborg för att få veta mer om de kontakter hon haft med författaren och folkminnesinsamlaren Eva Wigström, pseudonymen »Ave», på 1890-talet.¹ Han fick snabbt svar i brev: »Min bekantskap med Ave hör nu till kära ungdomsminnen och gärna vill jag medela [sic!] vad som kan vara av intresse.»² Wigström, som hade avlidit mer än ett halvsekel tidigare, hade återkommande uppmärksamats av såväl folklivsforskare som litteraturvetare. Gisela Trapp var vid den här tidpunkten en av få personer som fortfarande kunde delge Ingers personliga minnen av Ave.³

Det som Gisela Trapp, f. Henckel (1873–1958), kallade »kära ungdomsminnen» avsåg hennes vänskap och samarbete med Eva Wigström (1832–1901) under 1890-talet fram till Wigströms död 1901. Trapp kom att illustrera ett antal sagor och berättelser av Wigström, som också inspirerade sin unga

¹ Forskningen som artikeln bygger på har finansierats av Gyllenstiernska Krapperupsstiftelsen, som härmed tackas för sin generositet.

² Brev från Gisela Trapp till Ingemar Ingers 1953-10-17, LAL:s ämbetsarkiv, Isof.

³ Granskning och bedömning av denna artikel har ombesörjts av Fredrik Skott, som varit adjungerad till redaktionen sedan Karin Gustavsson inträtt i densamma. Skott har också skött kontakten med externa granskare. (Red:s anm.)

kompanjon till att själv skriva för barn. Eva Wigström var en av det sena 1800-talets mest aktiva svenska insamlare av folkminnen, något som också Gisela Trapp kom att ägna sig åt, men i betydligt blygsammare omfattning. 1918 hade hon medverkat till publicering av folkminnen och gamla talesätt som hon och hennes då avlidne make Oscar Trapp (1847–1916) hade samlat in i trakten av Arildsläge (sedermera Arild) kring sekelskiftet 1900 (Trapp 1918, Gustavsson 2020).⁴ Ingemar Ingers kontakt med Gisela Trapp ledde till att hon 1955 donerade en samling folkminnen insamlade i Luggude härad till Landsmålsarkivet i Lund.⁵

Den här artikeln har som syfte att belysa kontakterna mellan Eva Wigström och Gisela Trapp och därmed uppmärksamma Gisela Trapp i hennes roll som insamlare av folkminnen, ett sammanhang där hon kan benämnas som »obemärkt». Deras relation beskrivs också utifrån rollerna författare respektive illustratör. Ett annat syfte är att undersöka hur dokument som dessa båda har lämnat efter sig har hanterats och kommit att ingå i olika arkiv, och vad deras respektive samlingar representerar av vetande. Vilken kunskap om Wigström respektive Trapp och deras samarbete är möjlig att nå utifrån det tillgängliga källmaterialet?

Aves minne

Eva Wigström avled i Helsingborg den femte januari 1901, 69 år gammal, till följd av lunginflammation. I *Helsingborgs Dagblad* fick hon en omfångsrik runa som framhöll både hennes litterära verksamhet och hennes folkminnesinsamlande. Tidningen skrev även ett refererat från hennes begravning då bland annat det tal som hållits av den danske folketingsmannen Harald Holm uppmärksammades.⁶ Också rikspressen skrev om hennes död och för att uppmärksamma och hedra Eva Wigström ringdes det i alla klockor på Skansen till hennes minne på begravningsdagen den 11 januari, ett tecken på vilken status hon hade som folklorist och författare. Vid sitt frånfälle hade Eva Wigström och hennes make precis flyttat till Vrigstad i Småland där deras dotter Gerda var bosatt. Efter begravningsgudstjänsten i Helsingborg fördes Eva Wigströms kista dit med tåg. Men efter några år flyttades hennes stoft till nya kyrkogården Helsingborg och en gravvård avtäcktes där under högtidliga former 1910.

Wigströms livsverk kom att uppmärksammas av välkända kulturhistoriska författare och akademiker som Henrik Wranér (1901), Ewert Wrangel (1914), Pehr Johnsson (1922) och William Lengertz (1934). Eva Wigströms make Claes Wigström (1830–1916) förvaltare det material hon lämnat ef-

⁴ Namnformen *Arild* etablerades först under 1900-talet. Vid 1900-talets början var *Arildsläge* det gängse namnet (se *Skånes ortnamn* A: 12 s. 85 f.) och det används också här om förhållanden hänförliga till tiden kring förra sekelskiftet.

⁵ Acc:nr 6213 i DAL.

⁶ *Helsingborgs Dagblad* 1901-01-06 s. 2, 1901-01-12 s. 2

Eva Wigström. Foto:
Kungliga biblioteket.

ter sig och försåg hennes levnadstecknare med en detaljerad verkförteckning (Walde 1914). Med anledning av 100-årsminnet av hennes födelse 1932 höll författaren Nils Ludvig Olsson ett radioföredrag om henne, i omarbetad form publicerat 1950 (Olsson 1950). 1953, samma år som Ingemar Ingers samtalande med Gisela Trapp om hennes minnen av Wigström, skrev folkloristen och etnologen Anna Birgitta Rooth från Lund en initierad artikel där hon analyserade Wigströms insamlingsarbete (Rooth 1953). Också under de senaste decennierna har hennes verksamhet både som författare och folkminnesinsamlare beskrivits och analyserats av såväl litteraturvetare som etnologer och folklorister (se t.ex. Bringéus 1985 och 1992, Ehrenberg 2003, 2018, Lång 1996, Ulvros 2016, Gustavsson & Palmenfelt 2017).

Wigström var tillsammans med bland andra Gunnar Olof Hyltén-Cavallius, Nils Gabriel Djurklou och Per Arvid Säve en av sin samtids mest välkända och omtalade folkminnesinsamlare. Vid sidan av dessa framstår Gisela Trapp som en obemärkt aktör, en av många personer som har lämnat bidrag till de

stora samlingar som idag finns i traditionsarkiven, men vars person och personliga drivkrafter inte har uppmärksammats av forskningen vare sig under deras egen aktiva period eller av eftervärlden (jfr Gillberg 2001 s. 39). Men Gisela Trapp och hennes man Oscar är två bland många insamlare som var med om att lämna bidrag till folkminnessamlingarna och som därmed har medverkat till dagens kunskap om det förflutna. Aktörer som kan betecknas som »obemärkta» har haft betydelse i de flesta vetenskaper, och humanistisk forskning i flera discipliner har allt mer kommit att intressera sig för dessa (se t.ex. Gillberg 2001, Gustavsson 2016, Bergwik 2016). Många av dessa obemärkta är kvinnor vars insatser och betydelse beskrivits på senare år (Blacker & Davidson 2000, Klein 2013, Nicklasson 2014).

Artikeln inleds med en beskrivning av Wigströms verksamhet innan samarbetet med Trapp påbörjades, sedan följer Trapps bakgrund och samarbetet mellan henne och Wigström, där vi också möter Gisela Trapps make Oscar och hans kontakter med den samtida antikvariska och akademiska världen. Artikeln avslutas med resonemang om arkivens betydelse för vilken kunskap som kan uppnås om specifika personer och hur det som finns i arkiven påverkar vad som ingår i minnet om personer ur det förflutna. Gisela Trapp benämns genomgående med efternamnet Trapp, som hon fick genom giftermål 1902, eftersom det är under det namnet som hon har uppmärksammats som konstnär och i andra sammanhang.

Källmaterialets vandringar

Det källmaterial som har funnits tillgängligt till den här texten är långt ifrån heltäckande för att kunna besvara de frågor som jag vill undersöka, ett förhållande som är vanligt vid kulturhistoriska studier av förhållanden i det förflutna (Steinrud 2020 s. 17). Jag kommer att återkomma till de luckor som finns i arkiven – material som en gång har funnits har inte kommit att arkiveras. För att trots dessa luckor kunna förstå hur samarbetet mellan Wigström och Trapp såg ut använder jag en form av biografisk metod. Vad som är känt om en person och dennes agerande i en viss situation får bilda utgångspunkt för tolkningen av de dokument som finns tillgängliga, som görs med stöd av kronologi och med undersökning av kontexten kring dem.

De dokument som finns i olika arkivsamlingar som kan bidra till att besvara mina frågor är i en mening neutrala eller objektiva – det som står, det står, och det är detta textinnehåll som jag måste utgå från. Samtidigt är varje dokument ett resultat av en lång rad omständigheter, som påverkat innehållet och i vilken mån ett visst dokument har bevarats till eftervärlden. Kontexten kring dokumenten, deras tillkomst och hur de har hanterats av olika aktörer under de år som gått sedan de skapades, utgör källor som bidrar till den kunskap som är möjlig att nå (jfr Steinrud 2020 s. 23).

Eftersom Eva Wigströms verksamhet som publicist, författare och insamlare till stora delar utspelade sig i offentligheten och tidigt kom att bli in-

tressant för andra forskare, och hon dessutom hade en familj som vårdade hennes minne, har en mängd dokument som härstammar från hennes liv och verksamhet bevarats. Manuskript av Wigströms hand finns bland annat i Isofs samlingar i Uppsala, som också hyser hennes brev till August Bondesson. Breven från Wigström till Artur Hazelius finns hos Nordiska museet, och till ytterligare mottagare hos bland annat Universitetsbiblioteket i Lund, Svenska barnboksinstitutet, Dansk Folkemindesamling och flera andra institutioner.

Det finns också en samling benämnd »Eva Wigströms efterlämnade papper», som består av sex volymer, som är det närmaste vi kommer ett personarkiv. År 1941, fyra decennier efter Eva Wigströms död, lämnades en svart trälåda som innehöll manuskript och andra dokument till Helsingborgs museum. Samlingen innehåller utöver material relaterat till Eva Wigström – främst manuskript och avskrifter av publicerade tidningsartiklar – också Claes Wigströms meritförteckningar och en mängd kondoleansbrev som familjen fick vid Eva Wigströms död. Däremot saknas helt inkommande brev från alla de personer som Eva Wigström korresponderade med, som t.ex. Artur Hazelius, J. A. Lundell och August Bondesson, liksom flera utländska forskare och författare som danska Svend Grundtvig och Henning Frederik Feilberg och den tyske folkloristen Felix Liebrecht.⁷ Det finns inte heller några spår av samarbetet mellan Eva Wigström och Gisela Trapp i materialet. Den som överlämnade lådan med de efterlämnade pappren till museet var rådmannen Karl Edvard Norrsell (1866–1953). Då, 1941, fanns ingen nära anhörig till Eva Wigström längre i livet. Maken Claes Wigström hade avlidit 1916, dottern Hertha 1920 och dottern Gerda 1936.

Norrsell var ledamot av museistyrelsen i Helsingborg. Hur samlingen kommit i hans ägo är idag inte känt. I museets accessionsliggare står antecknat »Inlämnade t. museet av rådman Norrsell, som under en boutredning påträffat papprena, men själv dött innan museet hunnit få detaljupplysn.» Karl Edvard Norrsell avled 1953, tolv år efter att han lämnat materialet till museet, och den kortfattade anteckningen ger en liten inblick i villkoren för det dåtida museiarbetet och med vilken eftersläpning museet arbetade med registrering av nyinkommet material i sina kataloger. Vidare står antecknat med blyerts: »Rådman Norrsell ev. släkt med Wigströms.»⁸ Detta budskap från en idag anonym museianställd skulle möjligen kunna leda vidare till spår om hur Norrsell fått dokumenten i sin ägo. Men det är inte möjligt att idag veta om anteckningen bygger på någon form av fakta och kunskap, eller om det var ett löst antagande. Anteckningen säger dock att frågan om hur rådmannen kommit att hysa materialet var av intresse för museet och bara det att någon fäste sin spekulation (eller eventuella vetande) i skrift visar den antecknande personens medvetenhet om Wigströms och därmed materialets betydelse.

⁷ Uppgifter om Wigströms återkommande kontakter med Liebrecht finns i hennes korrespondens med Artur Hazelius.

⁸ Helsingborgs museums accessionskatalog för åren 1941–1943, s. 63.

Ingemar Ingers som ville veta mer om Eva Wigström lyfte i ett brev till Gisela Trapp i november 1953 frågan om vikten av att »utröna om något bibliotek tagit hand om papper, som varit kvar efter Ave.»⁹ Trapp svarade honom: »Jag kom att tänka på att Aves äldsta dotter, som överlevde de andra, väl fått all kvarlåtenskapen i arv och då också väl Aves papper.»¹⁰ Vid det tillfället befann sig alltså samlingen på Helsingborgs museum, men uppenbarligen saknade både Ingers och Trapp kännedom om detta.

Dokumentet kom samma år som de lämnades till museet att ordnas och förtecknas av advokaten John Pape och författaren Nils Ludvig Olsson, som båda hade god kännedom om Wigströms liv och författarskap. John Pape (1889–1945) ingick även i museistyrelsen. Han var verksam som advokat i Helsingborg, men hade också från slutet av 1930-talet studerat arkeologi, religionshistoria och folkminnesforskning i Lund, och kom att publicera flera artiklar och den postumt utgivna boken »Kloka flickan från Vallåkra» (Pape 1949). Arbetet med denna nämner han i ett brev till sin lärare, Folklivsarkivets föreståndare Carl Wilhelm von Sydow (1878–1952) våren 1941: »F.n. håller jag på att avsluta en längre uppsats om 'kloka flickan i Vallåkra' (Ave's 'Kloka Nanna'), grundad på arkivstudier, som jag skulle föredraga för prof. Briem.»¹¹ Här skriver Pape indirekt att han besatt god kännedom om Eva Wigströms författarskap, vilket naturligtvis var en tillgång vid ordnandet av materialet. »Kloka Nanna» var titeln på en bok av Wigström som kom ut 1880, med en berättelse om en kvinna som kunde bota sjuka. Verklighetsbakgrunden och den verkliga Nanna (vars namn var Anna) skildrade hon i den postumt utgivna berättelsen »Tvänne 'kloka'», som ingick i *Byhistorier och skämtsägner* (Wigström 1909). Att Pape hade ett intresse av att fördjupa sig i Wigströms efterlämnade papper är uppenbart – han skulle ju kanske kunna hitta mer stoff till sin egen forskning där.

Det finns några bevarade brev från Pape till von Sydow det aktuella året 1941, men uppordningen av Wigströms samling nämns inte där. På försommaren 1941 sammanträffade Pape med Nils Ludvig Olsson för att sortera samlingen som Norrsell lämnat till museet. Pape hade i förväg skrivit till Olsson: »Samlingen är ganska stor och det tar tid att granska den, varför jag ber Eder reservera åtminstone ett par dagar för besöket.»¹² Här framträder John Pape som initiativtagare till uppordningsarbetet och han bör översiktligt ha granskat samlingen innan de båda satte igång. Olsson (1893–1974) var då en etablerad författare som skrev under signaturen »Nils Ludvig»,

⁹ Ingemar Ingers till Gisela Trapp 1953-11-26, Is of.

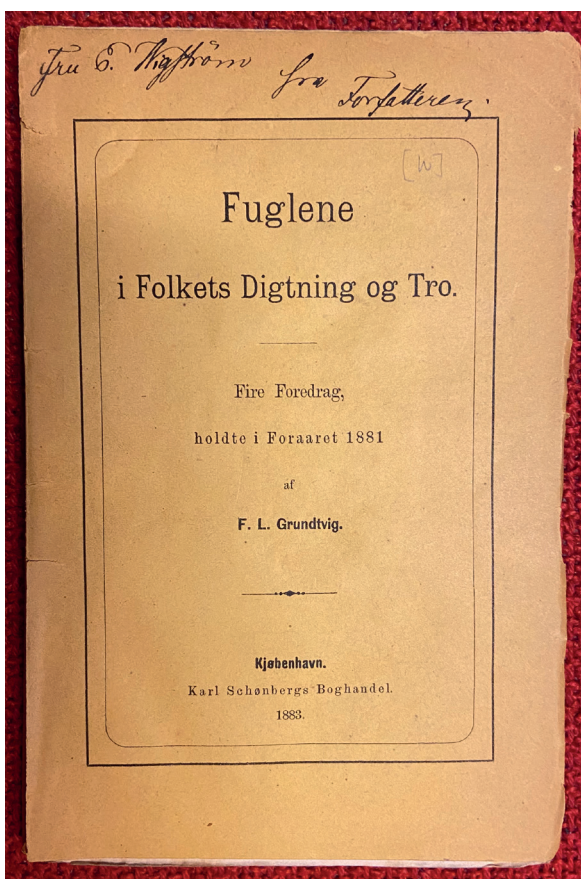
¹⁰ Brev från Gisela Trapp till Ingemar Ingers 1952-11-30, Is of. I bouppteckningarna efter döttrarna nämns inget arkivmaterial.

¹¹ John Pape till C. W. von Sydow 1941-03-25. Brevväxling mellan Pape och von Sydow är bevarad från 1938 till 1945 i von Sydows personarkiv i Lunds universitetsbibliotek. Den professor Briem som Pape nämner var Efraim Briem (1890–1946), professor i religionsvetenskap vid Lunds universitet och liksom Pape infödd helsingborgare. Den kloka flickan i Vallåkra hade på 1830-talet fått förmågan att bota sjuka i samband med en upplevelse av gudomliga visioner, och Pape sökte kunskap från både det folkloristiska och religionshistoriska fältet i sin studie.

¹² John Pape till Nils Ludvig Olsson 1941-06-03, Nils Ludvig Olssons samling, LUB.

Eva Wigströms exemplar av *Fuglene i Folkets Digtning og Tro*, med en dedikation av Frederik Lange Grundtvig. Boken finns i Helsingborgs stadsbiblioteks Wigström-samling.

Foto: förf.

framförallt berättelser på skånsk dialekt. I december 1932 hade han hållit ett radioföredrag med titeln »Eva Wigström (Ave) – ett hundraårsminne», som utgjorde grunden för den kortare betraktelse över hennes liv och verk som 1950 publicerades i boken *Mitt Skåne* (Olsson 1950). Det var hans bidrag till bokförlaget Wahlström & Widstrands serie om svenska landskap, skrivna av välkända författare.¹³ Kapitlet om Ave i detta sammanhang bekräftade hennes status som skånsk litterär kulturpersonlighet.

Resultatet av Olsson och Papes arbete blev, utöver att samlingen av dokument strukturerades och gjordes forskningsbar, en maskinskriven förteckning om tolv sidor. 1969 lämnades hela samlingen av museet som en deposition till Universitetsbiblioteket i Lund, men sedan 2018 förvaras den åter i Helsingborg.

1941, samma år som samlingen ordnades och förtecknades, gjorde Folklivsarkivet i Lund ett försök att samla in människors minnen av Wigström

¹³ Nils Ludvig höll radioföredraget den 21 december 1932. Manuskriptet till föredraget finns i Nils Ludvig Olssons samling, LUB.

genom en frågelista. Ambitionen var att få kontakt med personer som hade träffat Eva Wigström, vidare efterlystes brev och manuskript från henne som hon skulle ha kunnat skicka till sina meddelare. Ansatsen var också källkritisk. Folklivsarkivet frågade bland annat: »Har Ni märkt, om hon hänvisat vissa folkminnen till fel trakt? I så fall vilka? (Nämn istället den ort, där Ni med säkerhet vet att traditionen i fråga finns!)».¹⁴ Folklivsarkivets dåvarande amanuens Anna Birgitta Rooth kom senare att analysera Wigströms insamlingsmetoder och möjligen hade hon redan vid detta tillfälle börjat formulera frågor på området, ett antagande som dock inte går att styrka med hjälp av den korrespondens som finns mellan henne och von Sydow.¹⁵ Inte heller i brevväxlingen mellan Pape och von Sydow nämns frågelistan, och Pape beskriver inte sitt arbete med Wigströms samling. Detta hade kunnat förväntas, eftersom von Sydows intresse för Wigströms liv och verk är väl dokumenterat. Han hade redan som skolelev kommit i kontakt med hennes böcker med skånsk folkdiktning. 1904 hade han rest till folkhögskolan i Askov på Jylland, där Eva Wigström drygt 30 år tidigare fått avgörande inspiration till att börja samla folkminnen, och där träffat hennes vänner folkloristerna Henning Frederik Feilberg och Axel Olrik. Enligt Nils-Arvid Bringéus återvände von Sydow från sin Danmarksresa fast besluten att »fortsätta Eva Wigströms insamling av svenska folkets diktning och tro» (Bringéus 1988 s. 15).

Utfallet av 1941 års frågelista blev emellertid mycket magert. Endast tre svar kom in, och två av dem meddelade att man inget hade att anföra. Meddelaren Håkan Ek i Kävlinge, född i Södervidinge 1869, återgav en episod som han hade fått berättat av sin bekant H. Jönsson. På 1880-talet hade denne läst Wigströms *För fyrtio år sedan* och känt igen den boterska som Wigström kallat »Rantan». Enligt Jönsson var verklighetens »Rantan» en ej namngiven kvinna som hade bott i Södra Möinge, och som hade avlidit i slutet av 1880.¹⁶

Från Eva Wigström finns trots allt relativt mycket material bevarat, utspjutt i olika arkiv. Något personarkiv efter Trapp finns inte, men en hel del brev och anteckningar från henne har bevarats i olika samlingar, främst hos Helsingborgs museum och Katolska biskopsämbetets arkiv hos Riksarkivet i Stockholm. Hon hade växt upp i en familj där det fanns en tradition att spara på föremål och dokument och både Gisela och hennes syster Carola kom att donera stora mängder ärvda objekt till museet i Helsingborg.¹⁷ Av de brev som Gisela Trapp skrev till Ingers på 1950-talet framgår att hon hela livet bevarade brev och andra dokument av betydelse för henne, samlingar som efter hennes död dock till största delen tycks ha skingrats. Exempelvis skriver hon till Ingemar Ingers 1954: »Jag har gått igenom brevsamlingen här

¹⁴ Frågelista med nr LUF 39.

¹⁵ I von Sydows brevsamling i LUB finns 32 brev från Rooth till von Sydow skrivna mellan 1940 och 1946 samt fyra svarsbrev från von Sydow, men ämnet Wigström avhandlas inte. I de brev från von Sydow som finns i Anna Birgitta Rooths personarkiv som förvaras på UUB nämns inte heller Wigström eller frågelistan.

¹⁶ LUF M 8116.

¹⁷ I museets publika föremålsdatabas Carlotta anges över 500 föremål vara skänkta av Carola Henckel, och mer än 1 600 skänkta av Gisela Trapp.

[Arild] – – – Det besvärliga är att jag liksom bött på 4 ställen. Fredriksdahl, Arild, Munkavången och hos min syster.»¹⁸ Korrespondensen mellan Ingemar Ingers och Gisela Trapp finns i DAL:s ämbetsarkiv vid Isof. Inte heller denna är fullständig. Det finns kopior av flera, men uppenbart inte alla, brev som Ingers skrev till Trapp.

Eva Wigströms ställning som kvinnlig pionjär inom flera manligt dominerade fält har gjort henne intressant för biografiskrivare och vetenskapshistoriker, och hennes efterlämnade manuskript, brev o.s.v. har nyttjats för forskning om hennes liv och verk. Utöver arkivmaterial finns det mer än 10 000 sidor tryckt text med henne som upphovsperson (Ulvros 2016 s. 154). Hon kan med självklarhet sorteras in i den kategori som historikern Göran B. Nilsson (1997 s. 24) i en text om biografigenrens utmaningar kallar »stora män och kvinnor». Efter Gisela Trapp finns inget personarkiv och inte någon samling som kan liknas vid Eva Wigströms. Kring sekelskiftet 1900 betraktades hon som en lovande konstnär och hon fick goda recensioner både för sina barnboksillustrationer och för sina målningar, men efter att hon på 1910-talet konverterat till katolicismen lämnade hon de konstnärskretsar hon tidigare varit en del av (Gustavsson 1997). Hennes bidrag till folkminnesarkiven är jämfört med många andra insamlares mycket litet. Återkommande i de brev som finns av hennes hand är hennes önskan om att inte synas och märkas eller uppmärksammas. Vid ett tillfälle skrev hon till Ingers: »Jag har av naturen motvilja mot offentlighet».¹⁹ Denna omständighet kan sägas göra bristen på ett organiserat personarkiv konsekvent med hennes egen önskan. Även om hon var mycket produktiv som konstnär och illustratör och har ägnats vissa biografiska texter och kortfattat behandlats i olika encyklopedier är hon idag mest känd lokalt i Helsingborg efter sin donation 1918 av den stora Fredriksdalsegendomen med ändamålet att ett friluftsmuseum skulle etableras där (Gustavsson 1997, Gustavsson 2018, Jönsson 2016, *Svenskt konstnärlexikon* 5 s. 471). Så här i efterhand framstår Eva Wigström som »stor» i Göran B. Nilssons mening, Gisela Trapp gör det inte.

Aves vandringar

Eva Wigström debuterade litterärt 1866 med en dikt publicerad i barntidningen *Linnéa*, som gavs ut av Carl Anton Wetterberg, känd som »Onkel Adam» (Ulvros 2016 s. 135). Här introducerade hon sin pseudonym »Ave», som hon sedan skulle komma att använda i hela sin produktion. Under 1860- och 1870-talen publicerade hon fler alster i både *Linnéa* och andra skrifter riktade till barn, och hon kom också att själv bli utgivare av barntidningen

¹⁸ Gisela Trapp till Ingemar Ingers 1954-01-29. »Fredriksdahl» som Gisela Trapp nämner var den herrgårdslika huvudbyggnaden på en jordbruksegendom i östra Helsingborg som kom att vara ett av Gisela Trapps hem och som hon 1918 donerade till Helsingborgs stad. »Munkavången» avser Katolska kyrkans område i Helsingborg.

¹⁹ Gisela Trapp till Ingemar Ingers 1953-11-20, LAL:s ämbetsarkiv, Isof.

Hvitsippan. Utöver att skriva för barn publicerade hon alster i många olika genrer – bland annat samhällsreportage, skönlitteratur och debattartiklar om kvinnofrågor och folkuppfostran (Ulvros 2016 s. 136). Hennes första bok för en vuxen publik gavs ut 1870. Det var romanen *För fyrtio år sedan. Taflor ur det Skånska folklivet*, där hon hämtat stoff från sin egen uppväxt i ett välbeställt bondehem. Eva Wigström kom att bli en av de första författarna som gjorde det skånska allmogelivet till en källa för litterära skildringar. För flera författare, som Oscar Patrik Sturzen-Becker (»Oddvar Odd») och Albert Ulrik Bååth, blev det skånska landskapet scenen för flera verk, och Ola Hansson använde också landskapsspecifika miljöer i sina texter. Eva Wigström träder fram som en pionjär när verkligheten tog plats i både bildkonst och litteratur under 1800-talets senare decennier (Lengertz 1934 s. 221).

Frågan om kvinnors möjlighet till utbildning engagerade henne, och hon var en av initiativtagarna till att en folkhögskola riktad till kvinnor startade i Helsingborg 1873. Både Eva och båda hennes döttrar Hertha och Gerda liksom maken Claes kom att periodvis undervisa på skolan. Genom sitt engagemang här kom Eva Wigström i kontakt med danska folkhögskolor. Det var vid ett besök på folkhögskolan i Askov på Jylland som hon träffade professor Svend Grundtvig, hans bror Frederik Lange Grundtvig och Henning Frederik Feilberg, som samtliga var engagerade i folkminnesinsamling. Bekantskapen med dessa tre inspirerade henne till att själv samla folkminnen, något som hon började med 1878 (Wigström 1888 s. 3). Nils-Arvid Bringéus menar att Svend Grundtvig, som utöver folkminnesinsamlare var språk- och litteraturforskare, blev Eva Wigströms »private handledare» och den som instruerade henne att hitta en metod för sitt insamlingsarbete och också hjälpte till att redigera hennes alster (Bringéus 1992 s. 108).

Inledningsvis rörde hon sig i hemstaden Helsingborgs närmaste omgivningar, och då var det mest personer som hon redan var bekant med som hon sökte upp (Wigström 1888 s. 4). Sommaren 1879 var hon lite längre iväg och hon vistades några veckor i Kullabygden några mil norr om Helsingborg. I ett brev till Martin Weibull använde hon uttrycket »fotresa» för att beskriva hur hon då hade tagit sig fram.²⁰ Åren som följde under 1880-talet, när insamlingsfärderna bedrevs på ganska långt avstånd från hemstaden, åkte hon tåg ut i landskapet, för att ibland bli hämtad med skjuts vid de olika stationerna, men vandrandet var hela tiden hennes metod för att nå fram till sina informanter. Enligt sin egen beskrivning kunde hon gå till fots långa sträckor, upp till två mil på en dag. I samtiden var det uppseendeväckande med en ensam kvinna vandrande på landsbygden. I ett brev 1880 till H. F. Feilberg skrev Eva Wigström:²¹

Hade jag ej fått så godt stöd i Svend Grundtvig och hans bror Fredrik [sic!] och så ej haft Eder kärlek till våra nordiska minnen i varm hågkomst, är det föga troligt

²⁰ Eva Wigström till Martin Weibull 1879-08-12, LUB.

²¹ Eva Wigström till Feilberg 1880-02-20, original i Dansk folkemindesamling (DFS 1922/16), avskrift hos Folklivsarkivet i Lund med acc:nr A 383:13.

att jag övervunnit de svårigheter som i ett dylikt arbete ställa sig i vägen för en kvinna. Jag kunde visserligen i godt mak skriva berättelser i novellstil och deri infläta allt hvad jag från min barndom och ungdom kände af folkseder och tro – mitt första och viktigaste arbete i den vägen sänder jag Eder härjemte – men att helt hängifva sig åt ett samlingsarbete dertill kräves mycket, äfven då man är så lyckligt ställd att ens herre och husbonde själf puffar en i ryggen och underblåser en betänklig lust till ett vagabondlif under den milda årstiden.

Samtidigt var det i det som idéhistorikern Staffan Bergwik kallar »fältvetenskaper», som botanik, zoologi och geologi som kunde bedrivas utanför laboratorier, bibliotek och andra fysiska rum, som kvinnor under det sena 1800- och tidiga 1900-talet hade möjlighet att ta plats (Bergwik 2016 s. 131). Sett i det vetenskapliga perspektivet var den vandrande Eva Wigström trots allt inte helt unik, utan en av flera kvinnor som bit för bit tog manligt dominerade fält i anspråk.

Återkommande i Eva Wigströms berättelser om sina fältarbeten i Skåne är att hon tar hjälp av olika bekanta till familjen som hon kunde kontakta ute i bygderna, både för att finna informanter och för att hitta lämpligt nattlogi (Wigström 1888 s. 29 f.). Insamlingsarbetet uppmärksammades också av pressen, vilket underlättade kontakterna med informanter. Till Svend Grundtvig skrev hon: »Flera svenska tidningar egna en välvillig uppmärksamhet åt mitt pågående arbete, detta hjälper en hel del till att bereda mig väg, då jag kommer ut i bygderna».²²

Sommaren 1879 när hon vandrade i Kullabygden fick hon bland annat husrum hos arrendatorerna på Kockenhus några kilometer från Mölle.²³ Här blev Eva Wigström gästfritt mottagen av husets unga invånare, och de lyssnade entusiastiskt på hennes berättelser och bad henne återge vad hon fått höra under dagen (Wigström 1888 s. 29). Detta var sannolikt en bra metod för nedtecknandet av berättelserna, att hon kort efter att hon fått höra dem återberättade dem.

Från Kockenhus var det inte långt till fiskeläget Arildsläge (numera Arild) invid Skälderviken. Där mötte hon fiskaren Bengt Helgesson, som kom att bli förebild för berättaren »Helge» i *Fiskarens berättelser* (Wigström 1888 s. 30). I Arildsläge fanns då ett pensionat, »Mor Cillas», och i gästboken där står antecknat den 5 augusti 1879: »Ave från Helsingborg med sagoskeppet 'Refunee', fördt af Bengt Helgesson till Arildsläge».²⁴ En krönika i Helsingborgs Dagblad skriven av signaturen »Dumrick» 1885 framhåller Helgesson som ett välkänt original: »Hvem af dem som någon gång besökt dessa trakter minnes t.ex. ej den gamle Bengt Helgesson, som går der böjd af åren med sitt väderbitna och fårade ansigte vittnande om bistra tider och utstånd-

²² Eva Wigström till Svend Grundtvig 1879-07-19, original i Dansk folkemindesamling (64A bl 7-8), avskrift hos Folklivsarkivet i Lund med acc:nr A 383:6.

²³ Hon namnger inte sina värdar, men vid den aktuella tiden hette Kockenhus invånare Göran August Witting och Amalia Elisabet Eskilsson, båda i 25-årsåldern.

²⁴ Mor Cillas gästböcker vol. 1, Kulturmagasinet, Helsingborgs museum.

na mödor på sjön». Den anonyme skribenten menade också att »Vår författarinna Eva Wigström (Ave) har honom att tacka för mången godbit i sin 'folkdiktning'».»²⁵ Citationstecknen kring ordet »folkdiktning» är en antydning om misstro kring autenticiteten i Wigströms publicerade alster. Frågan om autenticitet i de meddelade sagorna, ramsorna och andra muntliga berättelser uppmärksammades av Wigström själv och många i hennes samtid. Det fanns en misstanke att skillingtryck och annan tryckt litteratur påverkat många av informanterna (Ehrenberg 2003 s. 116 f., Bringéus 1985 s. 251 f.). I förordet till *Sagor och äfventyr upptecknade i Skåne*, utgiven 1884, formulerar hon en form av försäkran om äktheten i det hon förmedlade från sina informanter (Ehrenberg 2003 s. 116).

Eva Wigströms make Claes uppmuntrade både hennes skönlitterära skrivande och hennes folkminnessamlande. Han renskrev många av hennes texter och fungerade som rådgivare när hon skulle förhandla om arvoden med olika utgivare (Ulvros 2016 s. 135). Då och då beklagade sig Eva Wigström över att hennes arbete inte gav »bröd».²⁶ Trots visst understöd från bland andra Artur Hazelius varvade hon därför folkminnesinsamlandet med olika skribentuppdrag (Ehrenberg 2003 s. 46). För försörjningens skull vidgade hon succesivt sitt kontaktnät. I december 1887 skrev hon till Edvard Lidforss, redaktionschef vid den nystartade tidningen *Morgonbladet*, och erbjöd sina tjänster. I sitt brev presenterar hon sig som »gammal tidningsskrifvare» – en benämning som i sammanhanget passade bättre än folkminnessamlare. Det hon syftade på var bland annat att hon varit återkommande medarbetare i *Öresunds-posten*, som gavs ut i Helsingborg. Hon skrev bland annat till Lidforss »då samlandet af folkdiktning i Skåne väl kan anses vara undanstökadt – – – så har jag tid att egna mera uppmärksamhet åt nutiden».²⁷ I citatet rymmer en portion pragmatism och det är en person som måste tänka på sina inkomster som döljer sig bakom texten. I augusti 1881, när Wigström ägnat sig åt folkminnessamling i några år, skrev hon till Svend Grundtvig: »Ännu finnes flera aflägsna vrår i Skåne, som torde gömma rika skatter, och lefver jag och har helsan, skola de blifva bergade, fast jag ej skördar guld på det arbetet.»²⁸ Ambitionen avseende insamling av folkminnen fick anpassas efter familjens ekonomiska situation.

I brevet till Grundtvig formulerade Eva Wigström sin strävan att uppsöka Skånes »aflägsna vrår». I skildringen av sitt insamlande använder hon aldrig ordet *systematiskt* för att beskriva sitt arbetssätt, men för en sentida granskare kan det framstå som att det fanns en ambition att så att säga arbeta av distrikt efter distrikt. Under ett fältarbete fungerade det visserligen enligt en metod som kan framstå som slumpmässig. Den ena kontakten gav den andra. Hon började hos prästen, skolläraren eller någon släkting eller bekant, och fick

²⁵ Signaturen »Dumrick» i *Helsingborgs Dagblad* 1885-08-08, s. 5.

²⁶ Brev från Eva Wigström till Edvard Lidforss 1889-09-19, LUB.

²⁷ Brev från Eva Wigström till Edvard Lidforss 1887-12-21, LUB.

²⁸ Brev från Eva Wigström till Svend Grundtvig, 1881-08-02 DFS 64A bl 21-23, avskrift hos Folklivsarkivet i Lund med acc nr A 383:11.

sedan tips på andra personer hon skulle kunna ta kontakt med, som i sin tur ledde vidare. En modern etnolog skulle kallat det för »snöbollsmetoden».

Signaturen »Dumrick» i Helsingborgs Dagblad 1885 antydde att fiskaren Bengt Helgesson var den som dolde sig bakom karaktären Helge i Wigströms författarskap. Samma år som Ingemar Ingers uppsökte Gisela Trapp för att få hennes bild av Eva Wigström och de bådas samarbete publicerade Anna Birgitta Rooth en studie av Wigströms meddelare, sådana de framträdde i hennes texter. Rooth visade övertygande hur Wigström bearbetade vidare och anpassade de berättelser hon tecknat ner under sina insamlingsresor så att en idealiserad meddelartyp presenterades. Eva Wigström lät sina informanter få utgöra förebilder till karaktärer som figurerar i hennes berättelser och flera informanternas utsagor kunde smältas samman till en karaktär (Rooth 1953). Rooths analys bekräftade därmed på sätt och vis vad den lätt ironiske krönikören »Dumrick» menat.

Det arkivmaterial som finns tillgängligt kan inte bekräfta ett direkt samband mellan Rooths artikel och den frågelista om Eva Wigström som Folkklivsarkivet skickade ut 1941, men artikeln och frågelistan tema hänger helt klart ihop. I frågelistan efterlystes upplysningar om de personer som Wigström i sina skrifter gett epiteten som »Bondkvinnan», »Vedhuggaren», »Torparen» o.s.v. Vid det tillfälle som frågelistan sändes ut var Rooth anställd som amanuens vid Folkklivsarkivet, och även om hon kanske inte alls var involverad i utformandet av den, kan de frågeställningar som formulerades i den utgjort inspiration för hennes studie. I en beskrivning av Folkklivsarkivets frågelistverksamhet från 1957 framhåller Brita Egardt att ämnesvalen för frågelistorna » varit beroende av den vetenskapliga forskningens tillfälliga behov », en formulering som styrker att arkivet med 1941 års frågelista velat fördjupa den vetenskapliga kunskapen om Aves metoder (Egardt 1957 s. 9).

Eva Wigströms insamlingsarbete var ett uttryck för tidsandan, med en rådande uppfattning om allmogen som bärare av en uråldrig, nationell kultur. Det var en angelägen uppgift att dokumentera och samla in såväl berättelser som materiell kultur på landsbygden (Klein 2013 s. 121 ff.). Wigström drevs både av ett intresse eller kanske till och med passion för folkminnen och flydda tider, inspirerad av danska samtida insamlare, och av sitt behov av att försörja sig och sin familj. Vid sitt frånfälle 1901 hade hon inte på något sätt dragit sig tillbaka, utan hon var mitt uppe i en aktiv författargärning när hon blev sjuk och rycktes bort.

Gemensamma kontaktytor, gemensamma platser

Claes Wigström hade på 1850-talet varit föreståndare för Ramlösa brunn söder om Helsingborg, en kurort som under somrarna besöktes av adel och borgerlighet från hela Skåne. Eva Wigströms far, storbonden Nils Pålsson, hade gått in som delägare i brunnsanläggningen när den var på väg mot konkurs. Eva och Claes träffades på Ramlösa brunn och gifte sig där 1855. Efter se-

jourer till först Malmö och sedan Allerum var paret sedan 1871 bosatt i centrala Helsingborg med sina två döttrar. Där bodde också Gisela Trapp. Hon föddes 1873 som yngst av tre döttrar till Ida Rosenberg och Carl Henckel, båda helsingborgare sedan flera generationer tillbaka. Hon växte upp på Norra Strandgatan i den gamla stadskärnan. 1888 flyttade familjen till ett då nästan nybyggt hus i hörnet Järnvägsgatan–Trädgårdsgatan, ett paradläge invid stadens järnvägsstation och nyligen anlagda stadspark. Fadern drev Helsingborgs varv, detta under en tid då den industriella expansionen var stark och där kommunikationernas utveckling var avgörande både för stadens utbyggnad och förändring och för individers välbefinnande. Han kom att bli en mycket förmögen person – vid hans bortgång 1898 visade bouppteckningen tillgångar på 479 961 kr (Rooth 1979 s. 349).

Somrarna tillbringade familjen i den idylliska miljön på fiskeläget Arildsläge, tillsammans med många andra ur den helsingborgska borgarklassen. Platsen lockade genom kontrasten mot det allt mer industrialiserade Helsingborg, med dramatisk natur och pittoreska fiskarstugor och torp på Kulabergs sluttningar. Här utvecklades på 1880- och 90-talen också en liten konstnärskoloni som ägnade sig åt friluftsmåleri, och paralleller har dragits med den samtida miljön i Skagen (Ramsay 1987). Konstnären Elisabeth Keyser, som var bosatt i Stockholm där hon drev en målarskola tillsammans med Mina Carlsson-Bredberg, var en av de gästande konstnärerna. På Arildsläge gav hon också undervisning i måleri. Gisela Trapp, som tidigt hade visat konstnärliga anlag, var en av Keyserns elever (Gustavsson 1997 s. 44). *Helsingborgs Dagblad* skrev i augusti 1896, när sommarsäsongen började lida mot sitt slut:²⁹

Som vanligt har bland sommargästerna befunnit sig ett icke ringa antal konstnärer, och likaledes som vanligt tyckes en hel liten konstnärskoloni skola dröja kvar sedan de öfriga främlingarna lemnat läget. Bland sålunda qvardröjande konstnärer med penseln, på hvilka Arildsläge städse utöfvar stark dragningskraft, kunna nämnas fröknarna Elisabeth Warling, som målat borgmästare v. Stockenströms porträtt, Charlotte Wahlström, Elisabeth Keyser, Gisela Henckel och [Emilia] Lönnblad samt hrr Lundegård och Alb. Larsson.

Under 1890-talet hämtade Gisela Trapp många motiv från Arildsläge och trakten där omkring, av både landskap, människor och djur. Konstnärerna utforskade landskapet och människorna i sina målningar där fiskare och bönder utgjorde motiv, på samma sätt som de samtida författarna gjorde dem till karaktärer i sina alster. Folkminnesinsamlaren Ave hämtade och tolkade människors berättelser från trakten, där fokus låg på det förflutna i form av sägner, sagor, legender och visor. På samma sätt var Gisela Trapps motivval ett sätt att i bild tolka landskapets förflutna. Förflutenheten, och det som var

²⁹ *Helsingborgs Dagblad* 1896-08-26. Emilia Lönnblads efternamn är felstavat i artikeln.

»Mor Hanna», en representant för lokalbefolkningen på Arildsläge, sitter modell för de tillresta konstnärerna som monterat upp sina stafflier i det fria. Längst till höger sitter Gisela Trapp. Foto: S:t Clemens katolska församling, Helsingborg.

på väg att försvinna i den industrialiserade samtiden, laddades med estetiska värden och uppfattades som vackert.

Gisela Trapp fick alltså en viss konstnärlig utbildning på 1890-talet genom Elisabeth Keyser, och hon kom att vistas i Köpenhamn där hon fick lektioner av konstnären Niels Pedersen Mols, som blivit känd för sina målningar av djur i natur, en motivkrets som var återkommande också hos Trapp. I ett brev 1895 till sin folklivsforskarvän i Köpenhamn, Axel Olrik, skrev Eva Wigström: »Ni har träffat fröken Gisela Henckel kan jag förstå, hon gick ju för ett par år sedan och målade för Pedersen Molls eller hvad han heter, nu bor hon hos prof Saaby».³⁰ Det bör ha varit fråga om August Saabye, som undervisade på Tegne- och Kunstindustriskolen for Kvinder. Huruvida Gisela Trapp också var elev där har inte gått att utreda, men det är tydligt att hon hamnade i ett sammanhang med kvalificerade lärare och konstnärliga inspiratörer i Köpenhamn, och också hade träffat Axel Olrik.

I de skånska städerna fanns under denna tid ganska goda möjligheter för konstnärer att ställa ut sina verk. Konstföreningarna och konstmuseerna utgjorde viktiga infrastrukturer som kan jämföras med publiceringsmöjligheter för författare. I september 1899 arrangerade Konstföreningen för södra Sverige en utställning i rådhuset i Helsingborg, där Gisela medverkade med tre verk, bland annat en tavla med plöjande hästar.³¹ I november samma år ställde hon ut på Lunds universitets konstmuseum, med verk i olika genrer och tekniker. *Helsingborgs Dagblad* (1899-11-12) rapporterade: »Utställningen omfattar hufvudsakligen djur- och landskapsbilder, sagoillustrationer samt dekorationsmotiv». De sagoillustrationer som tidningen rapporterade var med stor sannolikhet ett uttryck för samarbetet med Eva Wigström, som då hade pågått i flera år.

³⁰ Brev från Eva Wigström till Axel Olrik 1895-03-06, DFS 1917/129. Avskrift i Folklivsarkivet i Lund, acc:nr A 383:20.

³¹ *Helsingborgs Dagblad* 1899-09-25.

Södergatan i Helsingborg vid 1900-talets början. Eva Wigström med familj var bosatt på andra våningen i huset med två balkonger och en takterrass som syns i mitten av bilden. Foto: Helsingborgs museum.

Samarbetet 1895–1901

Helsingborg på 1890-talet var trots stadens starka expansion fortfarande en ganska liten värld för de ledande borgerliga kretsarna, där alla kände till varandra och människors vägar korsades inom den ganska begränsade areal som staden då utgjorde. Paret Wigström och familjen Henckel var bosatta nära varandra, efter att familjen Henckel hade flyttat till Trädgårdsgatan 1888. Wigströms bodde sedan 1886 på Södergatan 14, bara några hundra meter bort. Eva Wigström var en välkänd person, alltid omnämnd med respekt i de lokala tidningarna i olika sammanhang, och hon beskrevs sedermera av Trapp som en populär person i staden (Ingers 1983). Eva Wigström och Gisela Trapp rörde sig inom samma fysiska och sociala miljöer, där också sommarvistet på Arildsläge ingick. I mitten av 1890-talet hade Eva Wigström uppenbarligen imponerats av Giselas konstnärliga talang och beskrev henne i brev till Axel Olrik som en »ung lofvande talang och en präktig karakter».³² De båda kom att samarbeta i några projekt från mitten på 1890-talet fram till Wigströms död 1901. Eva Helen Ulvros har framhållit Eva Wigströms humoristiska ådra (Ulvros 2016 s. 133), och detta drag hade hon gemensamt med den betydligt yngre Gisela. I hennes teckningar från tiden ryms många humoristiska detaljer.

³² Brev från Eva Wigström till Axel Olrik 1895-03-06, DFS 1917/129, avskrift hos Folklivsarkivet i Lund med acc:nr A 383:20.

Gisela Trapps illustration till Eva Wigströms saga
»Drengen og Skovfruen».

Något som de också hade gemensamt var de upparbetade kontakterna i Danmark inom sina respektive verksamhetsområden. 1895 bidrog Gisela Trapp med illustrationer till två olika texter i en antologi med kvinnliga författare, som var en produkt av »Kvindernes udstilling fra fortid og nutid», en stor utställning i Köpenhamn som hade som syfte att framhålla konst, litteratur och musik med kvinnor som upphovspersoner (Blicher-Klausen, Kieler & Schørring 1895). Berättelsen »När sången föddes» av finlandssvenska Ina Lange (skriven under pseudonymen »Daniel Sten») handlade om »Aino» som levde i den finländska skogsmarken, dikten »Vestervovvov» av Jenny Blicher-Clausen om det jylländska folktroväsen som föreställdes bo i västerhavet och där gav upphov till ett skällande ljud ute till havs. Liksom många av Wigströms berättelser byggde de båda bidrag som Gisela illustrerade på folksägnen.

Samma år, 1895, publicerades resultatet av ett samarbete mellan Wigström och Trapp i en dansk publikation. Det var Wigströms saga »Drengen og Skovfruen» som ingick i *Børnenes Julehilsen*, en jultidning för barn utgiven av Sofie Horten, Danmarks första kvinnliga journalist. Här bidrog Gisela med fem illustrationer. Sagan byggde på en skånsk folksägen om en pojke som möte skogsfrun.³³ Ytterligare ett exempel på deras samarbete återfanns i tidskriften *Ord och Bild* 1896, novellen »I vår tid» som utspelade sig i trakten av Arildsläge 1880. Berättelsen om en klok gumma, »mor Ling», illustrerades med fyra teckningar av Gisela Trapp. Möjligen är berättelsen inspirerad av besöket hos boterskan »Ringstedtskan» i Kullabygden, som Wigström (1888 s. 24) redogör för i sin skildring av sina vandringar i Skåne.

I april 1897 skrev Eva Wigström till »Herrar Wahlström & Widstrand» och erbjöd för utgivning »en liten samling sagor med tillhörande illustrationer», utförda av »en ung konstnärinna, fröken Gisela Henckel i Helsingborg». Wigström framhöll att det var fråga om nyskrivna sagor, inte bearbetningar av folksagor.³⁴ Brevet till Wahlström & Widstrand resulterade dock inte i nå-

³³ Året efter publicerades den på svenska i *Folkskolans barntidning* under namnet »Gossen och skogsfrun».

³⁴ Brev från Eva Wigström till Wahlström & Widstrand, daterat 15 april 1897, Per Karl Wahlströms brevsamling, SSA.

gon utgiven sagosamling, och Eva Wigström kom aldrig att publicera något hos detta förlag. Men brevet visar den pågående, kreativa processen mellan å ena sidan den erfarna författaren Eva Wigström och den å andra sidan unga och oetablerade illustratören och konstnären Gisela Trapp.

Förfrågan hos Wahlström och Widstrand ledde alltså inte till något resultat, men i november 1898 fick Eva Wigström en förfrågan från Amanda Hammarlund. Hon var redaktör vid Svensk läraretidnings förlag och ansvarig för den nystartade bokserien »Barnbiblioteket Saga», och förfrågan gällde medverkan i Sagas produktion. Wigström svarade Hammarlund:³⁵

Skulle jag kunna tjena »Saga» med bidrag och något af dessa komme att illustreras, vore det mig kärt om Gisela Henckel gjorde detta, ty hon har fin förståelse – d.v.s. hon ser de framställda gestalterna med samma ögon som jag.

Wigströms omdöme om Gisela Trapps talanger beskriver en förmåga att fånga en författares intentioner som inte alla illustratörer besitter, men som kan vara av största vikt för den skrivna textens upphovsperson. Tidigare hade Wigström värt sig mot att de folksagor och sägner hon samlat in skulle publiceras med illustrationer (Bringéus 1985 s. 244, 255). I Gisela Trapp hade hon dock en illustratör på hemmaplan som hon lätt kunde resonera med om samspelet mellan text och bild, och trots att de tillhörde olika generationer hade de många gemensamma intressen och referensramar som förenade dem. Gisela var redan en bekant person för Amanda Hammarlund. Det första bevarade brevet från Gisela till Hammarlund är daterat i maj 1898, och då avhandlades en eventuell illustration till *Jultomten*, en årlig publikation riktad till barn med många likheter med den danska *Børnenes Julehilsen* där Gisela hade medverkat några år tidigare.

Barnbiblioteket Saga var ett fenomen i tiden. Makarna Amanda Hammarlund (1854–1935) och Emil Hammarlund (1854–1910), som båda var lärare, hade startat verksamheten med ambitionen att erbjuda barn kvalitativ litteratur, vilket också omfattade illustrationerna. Många välrenommerade författare och illustratörer kom att medverka i de olika publikationer som Hammarlund gav ut på sitt förlag. I Saga-serien förekom både nyskrivna berättelser och folksagor och Amanda Hammarlund var intresserad av ett bidrag från Eva Wigström från hennes »specialområde» allmogeskildringar.³⁶

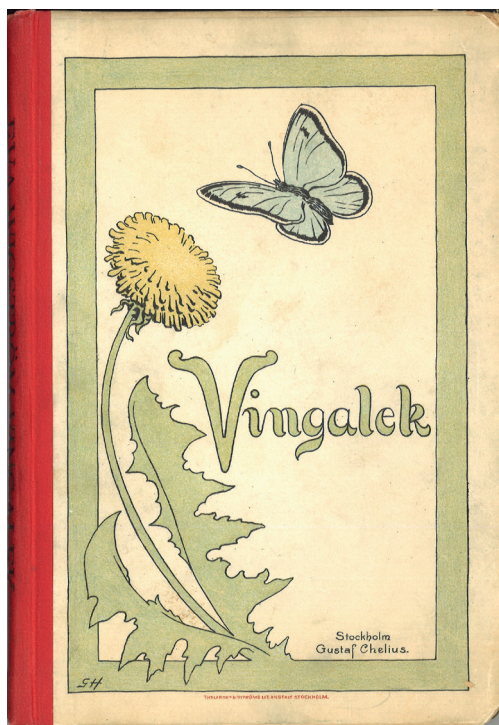
De brev som Gisela Trapp respektive Eva Wigström skrev till Amanda Hammarlund visar en ömsesidighet i deras samarbete. I augusti 1898 skrev Gisela att hon bett Ave »skrifva upp när hon hittar på någon rolig ramsa». Vid ett annat tillfälle hette det: »Vi ha tänkt på en del gamla dansvisor som Ave samlat och som nog vore tacksamma och roligt om de ej helt glömdes bort».³⁷

³⁵ Brev från Eva Wigström till Amanda Hammarlund 1898-11-22, SBI.

³⁶ Brev från Eva Wigström till Amanda Hammarlund 1898-12-13, SBI.

³⁷ Brev från Gisela Trapp till Amanda Hammarlund 1898-08-25 respektive 1900-11-30, SBI.

Omslag till *Vingalek*, som kom att bli ett av Eva Wigströms sista verk. Omslaget är tecknat av Gisela Trapp.

I februari 1899 skrev Wigström om en samling barnramsor som hon skrivit speciellt med tanke på Giselas förmåga som illustratör.³⁸

Fröken Gisela är lifligt upptagen af sina illu. till mina barnramsor, och som vi öfverenskommit, att hon, ur den samling jag skrivit för hennes ritstift, endast skall taga dem som tilltala hennes konstnärsfantasi, tror jag att det blir ett vackert häfte, på cirka 12 à 15 ramsor, alla af de glada slaget.

Det häfte Eva Wigström syftar på i citatet ovan kom att bli bilderboken *Rim och bilder för de små*, utgiven på Bonniers förlag 1899. Året efter, i november 1900, publicerades Wigströms bok *Vingalek* med illustrationer av Trapp. Recensenten i *Helsingborgs-Posten* (1900-11-22) var mycket positiv både till Wigströms text och till illustrationerna, och skrev: »Man må önska, att samarbetet mellan dessa två konstnärer, hvar på sitt område, länge måtte fort-fara». Denna önskan var dock förgäves. Eva Wigström avled av lunginflammation den 5 januari året efter.

Efter Eva Wigströms död kom ytterligare texter av henne att publiceras i olika sammanhang, några med Gisela Trapp som illustratör. I korrespondensen med Amanda Hammarlund återkommer Gisela flera gånger till Aves

³⁸ Brev från Eva Wigström till Amanda Hammarlund 1899-02-09, SBI.

opublicerade alster som var i familjens ägo. I augusti 1901 skrev Claes Wigström till Evert Wrangel om en samling opublicerade »poem», varav vissa skulle komma att ges ut. Där skriver han om »Fröken Gisela Henckel, 'Aves' mycket goda väninna, skulle komma att förse samlingen med illustrationer. Boken skulle således blifva en barnbok».³⁹

Några år in på 1900-talet var Gisela Trapp en etablerad barnboksillustratör, ofta anlitad av Amanda Hammarlund till förlagets olika publikationer, och också av andra förlag. När förlagets medarbetare Signe Wranér på 1960-talet sammanfattade sina minnen från förlagsarbetet beskrev hon Gisela Trapps teckningar som »graciösa». Wranér menade också att hon hade »ett verkligt smidigt ritstift och en strålande fantasi – särskilt illustrationerna till bröderna Grimms sagor uppskattades mycket. Hon ritade åt förlaget med sann sagoinlevelse» (Wranér 1966 s. 60).

En obemärkt folkminnesinsamlare

Året efter Eva Wigströms död, på hösten 1902, gifte sig den då 29-åriga Gisela med den 26 år äldre Oscar Trapp från Helsingborg. Han var en framträdande profil i staden, som verkade både för värnande av stadens historiska minnen och för dess expansion och utveckling. Hans verksamhet skulle kunna kallas nationalromantik i praktiken, då han personifierade det sena 1800- och tidiga 1900-talets intresse för det förflutna. Bland annat ses Oscar Trapp som den som räddade det medeltida tornet Kärnan från att raseras. Han drev under många år frågan om en restaurering av tornet, som under andra halvan av 1800-talet var svårt förfallet. Trapp uppbådade såväl de lokala styrande som riksantikvarien i fallet, och 1898 kunde helsingborgare och de allt mer ökande turistströmmarna besöka det nyrestaurerade tornet (Eriksson 1994). Liksom familjen Henckel hade Oscar Trapp med familj – han hade blivit änkling på våren 1900 då hans hustru Cecilia Tellbom avled – tillbringat somrarna på Arildsläge i många år. Gisela och Oscar hade trots den stora åldersskillnaden en lång rad intressen som förenade dem. Till det hörde den lokala kulturhistorien och medeltidens konst och historia.

Oscar Trapp hade vid 1900-talets början kontakt med flera akademiker och ämbetsmän som var verksamma inom vad vi idag benämner som kulturarvsfältet. En av dessa var Axel Kock, professor i nordiska språk vid Lunds universitet och aktiv i Skånska landsmålsföreningen. I bevarade brev dem emellan framgår att Oscar Trapp 1901 övertalat styrelsen för Bjuv-Billesholms aktiebolag (där han själv var ledamot) att lämna ett ekonomiskt bidrag om 250 kr till föreningens insamlingsverksamhet. Han hade också samlat in dialektord från Arildsläge som han tillställde Kock, liksom en förteckning över äldre förnamn bland lokalbefolkningen som han hämtat från Brunnby sockens kyrkoböcker.⁴⁰ Gisela Trapp kom att medverka med illustrationer till

³⁹ Brev från Claes Wigström till Evert Wrangel 1901-08-17, LUB.

⁴⁰ Brev från Oscar Trapp till Axel Kock 30/10 1901, i Axel Kocks samling, LUB. Svarsbrev från

många av sin makes projekt. Bland annat gjorde hon den första affischen till Helsingborgs museum, där Oscar Trapp var en av grundarna.

Efter en längre tids sjuklighet avled Oscar Trapp i augusti 1916. För att hylla hans minne beslöt intendenten vid Helsingborgs museum Torsten Mårtensson att ge ut en publikation med bidrag som alla speglade olika aspekter av stadens historia. Hösten 1918 publicerades boken *Kulturhistoriska Helsingborgsstudier till minne av Oscar Trapp*. Gisela Trapp bidrog med vinjetter och illustrationer i boken. De ingående artiklarna speglade Oscar Trapps kulturhistoriska intresse. De behandlade bland annat kalkmålningarna i Brunnby kyrka, Mariakyrkans byggnadshistoria och historien om Pålsjö fajansbruk. En av artiklarna hade titeln »Gamla tankar och talesätt upptecknade af Oscar och Gisela Trapp», och den innehöll folkminnen, ordspråk och traditioner, mestadels från trakten kring Arildsläge. Artikeln inleds med ett mycket kort förord, som förklarar att de uppteckningar som ligger till grund för artikeln »härröra där annat ej säges från S:t Arildstrakten, Luggude härad i Skåne». Vidare heter det: »De lämnas i hopp att de kunna vara till gagn i arbetet för våra folkminnens insamlande och tillika af något intresse för dem, som gärna lyssna till de fordom starka och lifskraftiga tankar, hvilka ännu likt gengångare från svunna tider lefva kvar i 'de gamlas' minne.» (Trapp 1918 s. 77). Paret Trapps syfte gick bortom redovisandet av det egna insamlandet. De ville också inspirera andra till fortsatt insamlingsarbete. Den syn på folkminnen och de traditionsbärare som kunde förmedla dem som går att utläsa av den korta texten var den gängse i samtiden. Folkminnen var något som levde kvar hos en specifik grupp, av Trapp benämnd som »de gamla» (Gustavsson 2020).

Den 12-sidiga artikeln inleds med rubriken »Visor och ramsor», följd av »Ordstäf», sedan »Väderlekstecken och märkesdagar» följd av »Data för vissa handlingar» och avslutningsvis ett avsnitt om »Sjukdomar och botemedel» samt ett om »Gestalter och bruk ur folktron». De olika textavsnitten återges utan angivande om när de samlats in; inte heller anges om det är en enda person eller flera som är meddelare. Ett par anmärkningar finns införda i texten, som påpekar ett par ordstävs ursprung i den katolska tiden. Det är tydliga spår av Gisela Trapp, som på 1910-talet hade konverterat till katolicismen och då lämnat Svenska kyrkan. I övrigt märks inte insamlarna som aktiva agenter i texten, utom i inledningen där det heter »Uppteckningarna äro i regel nedskrifna i den form, som gifvits dem av meddelarna.» Även om formuleringen »i regel» kan väcka frågor om ifall texterna har redigerats och lagts tillrätta för att passa en läsande publik är återgivningen på dialekt konsekvent, vilket styrker att få förändringar gjorts.

I artikeln i *Kulturhistoriska Helsingborgsstudier* anges inget författarnamn, men dess titel »Gamla tankar och talesätt upptecknade av Oscar och Gisela Trapp» indikerar att de båda skulle vara upphovspersoner till texten.

Kock till Trapp finns i Oscar Trapps personarkiv, Kulturmagasinet, Helsingborgs museum. Trapps insända dialektord har acc:nr 327 i DAL.

Men det är mycket som talar för att Gisela hade skrivit texten: Oscar hade ju avlidit två år innan publiceringen och ett manuskript till artikeln som finns i hans personarkiv är skrivet av Gisela Trapp med hennes lätt igenkännliga handstil. Anmärkningarna om spår från den katolska tiden i texten vittnar om Giselas inflytande, likaså att hon skrivit ner ytterligare folkminnen som inte fick plats i artikeln. Sammanlagt talar det mesta för att det var Gisela Trapp som hade huvudansvaret för urval och redigering av materialet som kom att ingå i boken.

I en skrivelse till museistyrelsen från Torsten Mårtensson upprättad i oktober 1917 framgår också hennes roll både för artikeln och för publikationen som helhet. Mårtensson ville gärna positionera det då fortfarande nya museet (verksamheten hade startat 1909, han hade blivit dess intendent 1913) med en publikation. I den preliminära innehållsförteckningen anges »Folkminnen från Arildstrakten» som en artikel i den blivande boken, och här förtydligas »Fru Gisela Trapp har lovat medverka med en samling uppteckningar av ordstäv, åldriga uttryckssätt, vidskepelse, folkmedicin och andra för folkminnesforskningen betydelsefulla rön och iakttagelser från Arildstrakten.» Emellertid var museets ekonomi begränsad och tillät inte utgivning av en bok av den kvalitet som Mårtensson tänkt sig. Men av hans skrivelse framgår också att Gisela Trapp trädde in som finansiär: »Emellertid har frågan kommit i ett annat läge sedan fru Gisela Trapp erbjudit sig att gälda de med utgivandet förenade kostnaderna. Genom detta storsinta erbjudande äro de svårigheter undanröjda, som tvivelsutan uppstått, därest arbetet skolat bekostas av allmänna medel.»⁴¹ Gisela Trapp agerade alltså som både skribent, illustratör och finansiär i sammanhanget.

Eva Wigström uttryckte i flera sammanhang en ambition att inspirera andra kvinnor till att samla folkminnen, något som litteraturvetaren Maria Ehrenberg framhåller i sin avhandling om Eva Wigström (Ehrenberg 2003 s. 30, se också Wigström 1888 s. 19). Wigström själv beskriver i sin tillbakablickande skildring av sitt insamlingsarbete 1888 hur hon under en vandring i Västra Göinge härad vid ett tillfälle fick sällskap av en ung hustru som blivit »lifligt intresserad af detta samlingsarbete» (Wigström 1888 s. 87). Här framställer Wigström det som att hon lyckats entusiasmera den unga kvinnan för att inte bara berätta utan också bistå henne i insamlingsarbetet. Vid ett annat tillfälle misslyckades hon i försöken att få en annan ung kvinna att bli upptecknare. I ett brev till Artur Hazelius skrivet 1889 berättar hon om hur hon försökt att få en »bondflicka» att fråga ut några åldringar i Göinge och uppteckna sagor, men flickans uppfattning var att det var Ave själv som var bäst lämpad för detta: »Jag försökte lifva en ung bondflicka för saken, ville att hon skulle förhöra de gamla och uppteckna godset, men tycker någon det! Nej, 'frun skulle komma sjelf'».⁴²

⁴¹ Skrivelse från Torsten Mårtensson till museistyrelsen i Helsingborg 1917-10-24, Oscar Trapps personarkiv i Helsingborgs museums arkiv.

⁴² Brev från Eva Wigström till Artur Hazelius, 1889-02-12, NMA.

I de tillgängliga arkivdokumenten finns inte uttryckt explicit att Wigström uppmanade Gisela Trapp och/eller hennes make att samla folkminnen. Men i den artikel som Ingemar Ingers publicerade 1983 menade han att Ave varit ett »föredöme» för Gisela avseende insamling av folkminnen, likaså att det varit Ave som uppmuntrat henne att »fullfölja sina konstnärliga anlag» (Ingers 1983). En positiv och inspirerande atmosfär mellan Ave och Gisela kan utläsas av det tillgängliga källmaterialet rörande deras samarbete, så en direkt eller indirekt påverkan avseende folkminnesinsamling framstår som mycket rimlig. Samtidigt finns i kontexten kring makarna Trapps insamlade och publicerade material flera inspiratörer till insamlingsarbetet, främst Oscar Trapps kontakter med dialektforskaren Axel Kock och det välvilliga intresse han hade visat Landsmålsföreningen.

Nils-Arvid Bringéus har påpekat att 1800-talets insamlare av folkkultur i allmänhet hade en social distans till den allmoge som de beskrev. Han menar att Eva Wigström är den enda som själv härstammar från samma miljö som hon sedan kom att bedriva insamling i (Bringéus 1992 s. 107). Båda makarna Trapp representerade däremot tidens typiska urbana borgerlighet som anammat tidsandans fokus på förflutenhet och intresserade sig för den livsstil som förekommit hos allmogen på landsbygden. Formuleringen i inledningen till artikeln i *Kulturhistoriska Helsingborgsstudier* om »fordom starka och lifskraftiga tankar, hvilka ännu likt gengångare från svunna tider lefva kvar i 'de gamlas' minne» är symptomatisk – de som har formulerat detta står vid sidan av »de gamla» och har den sociala distans som Bringéus beskrivit. Eva Wigström behövde tänka på och anpassa sitt insamlings- och publiceringsarbete efter sina behov av inkomster, medan makarna Trapps incitament för att bedriva folkminnesinsamling var helt och hållet idéstyrt.

Efter Ave

I november år 1900 hade makarna Wigström bestämt sig för att tillsammans med sin dotter Hertha flytta till Vrigstad i Småland, där dottern Gerda bodde sedan några år tillbaka, och det var där Eva Wigström fick sin sista viloplats. Snart väcktes frågan om att en minnesvård borde resas på graven, och det kom att bli Gisela Trapp som tog det första initiativet för att detta skulle bli verklighet. I april 1904 skrev hon till Lauritz Weibull och bad honom ställa sig i spetsen för en insamling – »initiativ bör från autoritativt håll tagas», skrev hon.⁴³ Trots att hon varit Aves goda vän och kompanjon och tillhörde en förmögen och i alla avseenden privilegierad krets i samhället räckte hennes egen auktoritet i frågan inte till, utan det krävdes att en välkänd lundaakademiker tog vid. Under 1908 flyttade Claes Wigström och Hertha från Vrigstad till Ödåkra strax norr om Helsingborg, och 1909 bestämde sig även Gerda för att lämna Vrigstad och flytta tillbaka till Helsingborg. Då kom frågan

⁴³ Gisela Trapp till Lauritz Weibull 1904-04-24, LUB.

om minnesvård i ett nytt läge. Tanken väcktes på att flytta Eva Wigströms stoft till Helsingborg, eftersom ingen i familjen Wigström längre hade någon anknytning till Vrigstad. Tillstånd till flyttning gavs, och i november 1909 fördes Eva Wigströms kista till Helsingborg där den gravsattes på Nya kyrkogården. I oktober 1910 genomfördes en ceremoni där Oscar Trapp avtäckte minnesvården som var utformad av Gisela, och Ewert Wrangel, professor i konsthistoria i Lund, höll ett minnestal.⁴⁴

Eva Wigströms död hade inte inneburit att Gisela Trapps verksamhet som illustratör hade upphört. Hon fortsatte samarbetet med Amanda Hammarlund under åtskilliga decennier, och hon anlätades också av andra uppdragsgivare. I sin bildvärld var hon fortsatt genomgående inspirerad av det förflutna där sagor, sägner och traditioner spelade stor roll, och efter sin konversion kom helgonlegender och medeltida kyrkor och kloster att bli återkommande motiv i hennes konst.

Docent Ingers kommer på besök

Ingemar Ingers som vi mötte i artikelns inledning var på 1950-talet verksam vid Landsmålsarkivet i Lund. Några år innan han tog kontakt med Gisela Trapp hade han skrivit ett inledande förord till en nytugåva av Eva Wigströms »Allmogeseder i Rönnebergs härad på 1840-talet» som hade getts ut första gången 1891 (Ingers 1949). Av korrespondensen framgår att han hade för avsikt att skriva ytterligare om Eva Wigström och hennes livsverk och att det var därför han sökte kontakt med Trapp. Den som hade förmedlat kontakten var Arildsbon Klara Wijkander, som forskat om traktens ortnamn (Ingers 1983).⁴⁵

I f.d. Dialekt- och ortnamnsarkivets (DAL) i Lund ämbetsarkiv finns Gisela Trapps svarsbrev, som citeras i artikelns inledning, bevarat. Där bad hon Ingers komma till Helsingborg, »så vi kunde tala muntligen om saken». Uppenbarligen har Ingers skrivit flera frågor, som Trapp föredrog att svara muntligt på istället för att svara i brev. Hon lovade också att bjuda på mat, och att visa Ingers var Eva Wigström hade bott. »Lite förtäring fås alltid här, så jag hoppas att Doktorn ej har får brått. Vi kunde kanske också se huset, der Ave bott».⁴⁶ Mötet dem emellan ägde sannolikt rum i det hus på katolska kyrkans område Munkavången där Trapp hade tillgång till en bostad. Men hon hade fortfarande tillhörigheter i sitt forna hem Fredriksdal, för i ett brev daterat senare i oktober heter det »I går fann jag bland mina papper på Fdahl en hel förteckning, uppsatt av hennes man, av alla hennes skrifter».⁴⁷

Besöket ledde, som nämndes inledningsvis, till att Gisela Trapp donerade en samling folkminnen till Landsmålsarkivet i Lund. Det framgår både av

⁴⁴ *Svenska Dagbladet* 1910-10-15 s. 9, 1910-10-19 s. 7.

⁴⁵ Klara Wijkander (1888–1977) var dotter till Axel Kock.

⁴⁶ Brev från Gisela Trapp till Ingemar Ingers 1953-10-17, LAL:s ämbetsarkiv, Isof.

⁴⁷ Brev från Gisela Trapp till Ingemar Ingers 1953-10-29, LAL:s ämbetsarkiv, Isof.

det häfte som finns i arkivets samlingar, och av korrespondens, att Gisela Trapp efter Ingers besök skrev av dokument hon hade på lösa blad och i olika anteckningsböcker.⁴⁸

De anteckningar min make och jag gjort under årens lopp vill nog ganska gerna Intendent Mårtensson ha till Museet i Hborg, men själv tycker jag att de uppgifter som särskilt rör Hborg, kunde komma dit men de andra från Kullabygden till Lund. Jag har tänkt skriva av dem i ett häfte, ty jag vill gerna de skulle vara samlade och inte spridda bland alla andra.

Våren 1955 skickade så Gisela Trapp sina samlade avskrifter till Ingers, som framförde sin tacksamhet: »Härmed vill jag framföra Landsmålsarkivets hjärtliga tack för det häfte med innehållsrika uppteckningar från skilda orter i nordvästra Skåne – företagna på en tid då källorna flödade rikligare än nu, och vittnande om en kärlek till ämnet hos en uppmärksam lyssnare – som blivit oss tillsänt.»⁴⁹ Trapp å sin sida tycks ha blivit entusiasmerad av Ingers intresse för materialet och antydde att hon skulle kunna bidra med mera.⁵⁰

Jag var mycket glad över att uppteckningarna gillades. Det är bra att de nu hamnat dit de hör. Det kan ju hända att jag i fortsättningen kan uppfånga ett och annat eller finna någon anteckning och sänder då detta.

I det material som Trapp lämnade 1955 finns fler berättelser om sådant som botemedel mot sjukdomar, oförklarliga händelser och fler ordstäv. På första sidan har Gisela Trapp skrivit: »De bästa uppskrifterna ha redan kommit i Kulturhistoriska Helsingborgsstudier till minne av Oscar Trapp.» Flera av uppteckningarna i skrivboken är daterade, flera av årtalen är före 1918 och dessa uppteckningar skulle alltså ha kunnat vara med i 1918 års artikel men valdes bort. Någon enstaka uppteckning är daterad till 1926, en indikation på att Gisela Trapp fortsatte att samla in folkminnen även efter sin makes död och efter färdigställande av publikationen 1918.

Av korrespondensen framgår att Ingers hade en intention att publicera en del av de upplysningar om Ave som han fick hjälp av Gisela Trapp med. Hon skrev i november 1953, att hon »inte [vill] förekomma i skriften om Ave varken öppet eller anonymt».⁵¹ Ingers svarade: »Jag lovar att respektera Eder önskan att icke bli omnämnd i detta sammanhang».⁵²

Men det kom att dröja nästan tre decennier innan Ingers berättelse om Ave, där han ändå inkluderade intryck och slutsatser av sina kontakter med Gisela Trapp, till sist kom i tryck. Med anledning av 150-årsminnet av Aves födelse i december 1982 publicerade *Helsingborgs Dagblad* i januari 1983

⁴⁸ Brev från Gisela Trapp till Ingemar Ingers 1953-11-30, LAL:s ämbetsarkiv, Isof.

⁴⁹ Brev från Ingemar Ingers till Gisela Trapp 1955-05-24, LAL:s ämbetsarkiv, Isof.

⁵⁰ Brev från Gisela Trapp till Ingemar Ingers 1955-05-27, LAL:s ämbetsarkiv, Isof.

⁵¹ Brev från Gisela Trapp till Ingemar Ingers 1953-11-23, LAL:s ämbetsarkiv, Isof.

⁵² Brev från Ingemar Ingers till Gisela Trapp 1953-11-26, LAL:s ämbetsarkiv, Isof.

två artiklar, där Ingers berättade om Eva Wigströms liv och verk, och om sitt möte med Gisela Trapp.

Minnen genom arkivet

Eva Wigström och Gisela Trapp befann sig både på en gemensam fysisk plats – staden Helsingborg – och i en gemensam kunskapskultur där det fanns ett fokus på det förflutna och på det som uppfattades vara på väg att försvinna. De hade olika ekonomiska förutsättningar och drivkrafter och tillhörde olika generationer, men arbetade tillsammans där deras respektive talanger kompletterade varandra. Eftervärldens kunskap om dem och deras olika verksamheter är beroende av vad som har bevarats från dem i olika arkivsamlingar.

Kunskap presenteras ofta som kopplad till enskilda individer, där ensamarbetande geniens upptäckter för kunskapshorisonter framåt. Men som idéhistorikern Staffan Bergwik har framhållit är samarbetets roll i kunskapshistorien lika viktig som det ensamma geniets (Bergwik 2016 s. 97, 110). Utan samarbetet med Svend Grundtvig hade kanske inte Eva Wigströms författande och folkminnessamlande fått den inriktning som det fick och därmed hade kunskapen om sydsvenska folkminnen och föreställningsvärldar under förindustriell tid varit betydligt sämre. Och utan vänskapen och samarbetet mellan Eva Wigström och Gisela Trapp hade kanske inte Gisela i samarbete med sin make samlat folkminnen, och utan samarbetet mellan Eva och Claes Wigström hade kanske inte heller Eva haft möjlighet att vara författare och folkminnessamlare. Så här kan historieskrivningen om såväl Eva Wigström och Gisela Trapp som andra individer och epoker fortsätta. Poängen här är att också de bemärkta individerna, de vars livshistoria och livsverk är väl kända och beskrivna, ingår i sammanhang där samverkan med idag både kända och helt okända personer driver utvecklingen framåt.

När jag på 2020-talet försöker rekonstruera och förstå vad som utspelade sig människor emellan och mellan människor och material för mer än 100 år sedan ser jag ett antal irriterande luckor i det arkivmaterial som jag granskar. Det är luckor som gör det omöjligt att svara på frågor jag ställer, men som också väcker nya frågor. Vart tog alla brev som Wigström måste ha tagit emot vägen – det finns ju brev från henne i olika samlingar, men i princip inga bevarade brev till henne? Var det hon själv eller hennes efterlevande som inte såg värdet i dem? Varför gjorde Folklivsarkivet en frågelista om Eva Wigström 40 år efter hennes död? Varför resoneras det inte om denna i Carl Wilhelm von Sydows korrespondens med Pape och Rooth? von Sydows forskningsintressen låg ju så nära Wigströms insamlade material, och dessa båda som var hans elever intresserade sig också för Wigströms arbeten. Hur kom rådmannen Norrsell i Helsingborg över Wigströms efterlämnade papper och i vilka sammanhang hade materialet befunnit sig innan det lämnades till museet? Vad hade möjligen försvunnit ur lådan under de 40 år som gått sedan Eva Wigströms bortgång, och vad hade tillförts? Hade det en gång fun-

nits ytterligare en eller flera lådor, med brev, fältanteckningar, dagböcker och andra personliga papper, som medvetet eller omedvetet glömts någonstans? Det är som irriterande vita fläckar under ritandet av en karta som skulle kunna bli så snygg, om bara de vita fläckarna gick att ersätta med ett innehåll. Både kunskapen om Eva Wigströms produktion specifikt, och kunskapen om villkoren för kvinnliga pionjärer under 1800-talet skulle, som jag bedömer det, kunnat fördjupas om exempelvis hennes korrespondens hade bevarats intakt. Om hennes fältanteckningar funnits kvar hade kännedomen om vad hennes sagespersoner egentligen sagt kunnat bli tydligare, och kunskapen om Wigströms arbetsmetoder fördjupats. Bristen på korrespondensen mellan Wigström och Trapp är i sammanhanget ett mindre problem. Här finns ju ett material i form av text och bild som kan sägas tala för sig självt om det samarbete som försiggick mellan de två upphovspersonerna. Och samtidigt som luckorna i arkiven är störande, är det material som trots allt finns fascinerande och innehållsrikt med stor potential för kunskapsproduktion om fokus läggs på vad som finns, istället för på det som inte finns.

För trots luckorna i arkivserierna och den tystnad som dessa medför är det tydligt att det material som ändå finns representerar kunskap om individer och processer i det förflutna. Dagens vetande är avhängigt av aktörer, som exempelvis John Pape och Nils Ludvig Olsson, som gjorde registreringen 1941, liksom de museipersoner som tog emot materialet från Norrsell. Vad vi anser oss veta idag är också ett resultat av dagens tolkning av kontexten i de olika sammanhang som personerna och materialet har rört sig i. En lång rad personer har bidragit till den kunskap som idag finns om Eva Wigström och Gisela Trapp och deras samarbete. Utöver de själva och deras närstående är det namngivna aktörer som rådmannen Norrsell, advokaten Pape, docent Ingers, beställare av text och bild som Amanda Hammarlund, liksom idag anonym personal vid arkiv och museer. Dessa idag helt obemärkta personer har alla bidragit till att det är möjligt att skapa ny kunskap både om dem som är betraktade som bemärkta och om de obemärkta.

Källor och litteratur

Arkivmaterial

Folkklivsarkivet i Lund (LUF):

Frågelista LUF 39, Frågelista om Eva Wigström (Ave).

M 8116, svar från meddelaren Håkan Ek på frågelista LUF 39.

LUF A 383, Brev från Eva Wigström till Svend Grundtvig, avskrift av original i Dansk Folkemindesamling 64A bl 7-8, bl 21-23, Brev från Eva Wigström till Henning Feilberg, avskrift av original i Dansk Folkemindesamling DFS 1922/16, Brev från Eva Wigström till Axel Olrik, original i Dansk folkemindesamling DFS 1917/129.

Helsingborgs museum, Kulturmagasinet:

Eva Wigströms efterlämnade papper.

Accessionskatalog för åren 1941–1943.

Brev från Axel Kock till Oscar Trapp, Oscar Trapps personarkiv.
Skrivelse från Torsten Mårtensson till Museistyrelsen 1917, Oscar Trapps personarkiv.

Mor Cillas gästböcker.

Lunds universitetsbibliotek (LUB):

Brev från John Pape till Carl Wilhelm von Sydow, saml. von Sydow.
Brev från John Pape till Nils Ludvig Olsson, saml. Olsson Nils Ludvig.
Brev från Anna Birgitta Rooth till Carl Wilhelm von Sydow, saml. von Sydow.
Brev från Eva Wigström till Martin Weibull, saml. Weibull M.
Brev från Eva Wigström till Edvard Lidforss, Lidforsska pappren 1.
Brev från Claes Wigström till Ewert Wrangel, saml. Wrangel E.
Brev från Oscar Trapp till Axel Kock, saml. Kock.

Uppsala universitetsbibliotek (UUB):

Brev från Carl Wilhelm von Sydow till Anna Birgitta Rooth, Anna Birgitta Rooths personarkiv.

Institutet för språk och folkminnen (Isof):

Brev från Ingemar Ingers till Gisela Trapp, LAL:s ämbetsarkiv.
Brev från Gisela Trapp till Ingemar Ingers, LAL:s ämbetsarkiv.
DAL 327.
DAL 6213.

Svenska barnboksinstitutet, Stockholm (SBI):

Brev från Eva Wigström till Amanda Hammarlund.
Brev från Gisela Trapp till Amanda Hammarlund.

Stockholms stadsarkiv (SSA):

Per Karl Wahlströms brevsamling.

Nordiska museets arkiv (NMA):

Artur Hazelius brevsamling.

Internetkällor

Carlotta. Databasen för museisamlingar. [Webbadress: <https://museum.helsingborg.se>. Hämtad 2022-06-28.]

Tryckta källor och litteratur

Bergwik, Staffan, 2016: *Kunskapens osynliga scener. Vetenskapshistorier 1900-1950*. Göteborg.
Blacker, Carmen & Hilda Roderick Ellis Davidson (red.), 2001: *Women and tradition: a neglected group of folklorists*. Durham, NC.
Blicher-Clausen, Jenny, Laura Kieler & Johanne Schjørring, (red.), 1895: *Festschrift udgiven i anledning af Kvindernes Udstilling fra Fortid og Nutid i København 1895*. Odense.
Bringéus, Nils-Arvid, 1985: *Efterskrift. I: Fågeln med guldskrinet. Folksagor samlade och upptecknade i Skåne av Eva Wigström, utgivna av Nils-Arvid Bringéus*. Höganäs. S. 239–264.

- 1988: Folkkulturen och Folklivsarkivet. I: N.-A. Bringéus (red.), *Folklivsarkivet i Lund 1913–1988. En festskrift till 75-årsjubileet*. Lund.
- 1992: Eva Wigström som etnograf. I: S.-O. Lindquist, T. Gislestam & U. Palmenfelt (red.), *Per Arvid Säve och hans samtida. Rapport från Visbysymposiet 1987*. [Visby.]
- Egardt, Brita, 1957: *Folklivsarkivet i Lund. Historik och vägledning*. Lund.
- Ehrenberg, Maria, 2003: *Sagans förvandlingar. Eva Wigström som sagosamlare och sagoförfattare*. Lund.
- 2018: Eva Wigström. I: *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*. [Webbadress: www.skbl.se/sv/artikel/EvaWigstrom. Hämtad 2020-12-29.]
- Eriksson, Torkel, 1994: *En ruin försvinner. Kärnan i Helsingborg 1880–1894*. Helsingborg.
- Gillberg [sedermera Jensen], Åsa, 2001: *En plats i historien. Nils Niklassons liv och arbete*. Göteborg.
- Gustavsson, Karin, 1997: Gisela Trapp. Glimtar ur en konsulinnas liv. I: *Kring Kärnan. Helsingborgs museums publikation* 26, s. 43–63.
- 2016: Runda hörn och en obemärkt forskare: I: H. Rahm (red.), *Vetenskapsso-cieteten i Lund: Årsbok 2016*. Lund. S. 21–39.
- 2018: Emy Gisela Charlotta Trapp. I: *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*. [Webb-adress: www.skbl.se/sv/artikel/GiselaTrapp. Hämtad 2020-12-29.]
- 2020: Upptecknarna och uppteckningarna. I: *Upptecknaren. Nytt från Folklivs-arkivet* 13, s. 5–11.
- Gustavsson, Per & Ulf Palmenfelt, 2017: *Insamlarna*. Stockholm.
- Helsingborgs Dagblad* 1885-08-08, s. 5, »Bref från Arilds läge» av sign. »Dum-rick».
- 1896-08-26, s. 2, »Arildsläge».
- 1899-09-25, s. 2, »Konstföreningens utställning».
- 1899-11-12, s. 2. »Lunds universitets konstmuseum».
- 1901-01-06, s. 2 »Eva Wigström †».
- 1901-01-12, s. 2 »Till gravens ro».
- Helsingborgs-Posten* 1900-11-22, s. 2: »Litteratur».
- Ingers, Ingemar, 1949: Eva Wigström. Författarinnan från Rönnebergs härad. I: Eva Wigström, *Allmogeseder i Rönnebergs härad på 1840-talet*. Landskrona.
- 1983: Eva Wigström (Ave) 150 år. Startade kvinnlig folkhögskola och stödde konstnären Gisela Trapp. *Helsingborgs Dagblad* 1983-01-12, s. 6.
- Johnsson, Per, 1922: Eva Wigström, en föregångerska för svensk folkminnesforsk-ning. *Föreläsningbiblioteket* 17, s. 105–115.
- Jönsson, Birgitta, 2016: *Gisela Trapp. ... om mig är ingenting att säga ...* Helsing-borg.
- Klein, Barbro, 2013: Women and the Formation of Swedish Folklife Research. I: *Journal of American Folklore*, 126: 500, s. 120–151.
- Lengertz, William, 1934: Eva Wigström. En berömd svensk folklivsskildrarinna. I: *Brage. Tidskrift för folkbildningsarbete och hembygdssträvanden* 9: 4, s. 221–225.
- Lång, Helmer, 1996: Kvinnlig uppstickare i folkloren. I: H. Lång (red.), *Särlingar i Skåne*. Malmö.
- Nicklasson, Påvel, 2014: Kvinnliga pionjärer i eller utanför arkeologin. Eva Brag och Ida Nilsson. I: *Fornvännen* 2014: 2, s. 127–138.

- Nilsson, Göran B., 1997: Biografi som spjutspetsforskning. I: R. Ambjörnsson, P. Ringby och S. Åkerman (red.), *Att skriva människan. Essäer om biografien som livshistoria och vetenskaplig genre*. Stockholm. S. 19–29.
- Olsson, Nils Ludvig, 1950: *Mitt Skåne*. Stockholm.
- Pape, John, 1949: *Kloka flickan från Vallåkra*. Lund.
- Ramsay, Margareta (red.), 1987: *Konstnärerna hos Mor Cilla. Nordiska målare i Arildsläge, 1856–1913*. Nyhamnsläge.
- Rooth, Anna Birgitta, 1953: Eva Wigström och traditionsbärarna. En granskning med anledning av Folkdiktning III. I: ARV. *Tidskrift för Nordisk Folkminnesforskning* 9, s. 155–165.
- Rooth, Margit, 1979: *Helsingborgs historia* 6: 1. *Personhistoriska anteckningar*. Helsingborg.
- Roosval, Johnny & Gösta Lilja (red.), 1967: *Svenskt konstnärslexikon. Tiotusen svenska konstnärers liv och verk*. 5. Malmö.
- Steinrud, Marie, 2020: Follow Lundh! Between Text and Context in a Photographer's Archive. I: *Culture Unbound. Journal of Current Cultural Research* 12: 1. *Archive and Method(s)*, s. 16–35.
- Skånes ortnamn*. Serie A. *Bebyggelsenamn*. Del 12. *Luggude härad med Höganäs stad. Helsingborgs stad*. Av Bertil Ejder under medverkan av Göran Hallberg och Claes Ringdahl. Lund 2003.
- Trapp, Gisela & Oscar Trapp, 1918: Gamla tankar och talesätt upptecknade af Oscar och Gisela Trapp. I: T. Mårtensson (red.), *Kulturhistoriska Helsingborgsstudier till minne av Oscar Trapp*. Helsingborg. S. 77–90.
- Ulvros, Eva Helen, 2016: *Kvinnors röster. Livsöden från det moderna Sveriges framväxt*. Lund.
- Walde, Otto, 1914: Förteckning över Eva Wigströms skrifter. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 8: 4, s. 13–44.
- Wigström, Eva, 1888: *Vandringar i Skåne ock Bleking för samlande af svensk folkdiktning*. (*Svenska landsmål och svenskt folkliv* 8: 1.) Stockholm.
- [Wigström, Eva, sign.] Ave, 1895: Drengen og Skovfruen. Skaansk Folkesagn fortalt af Ave. I: Horten, Sofie (red.), *Børnenes Julehilsen*, s. 10–11.
- Wigström, Eva, 1896: I vår tid. I: *Ord & Bild* 1896: 12, s. 551–559.
- 1899: *Rim och bilder för de små*. Stockholm.
- 1900: *Vingalek. Sagor och berättelser, med 5 bilder och omslag i färgtryck efter akvareller af Gisela Henckel*. Stockholm.
- 1909: *Byhistorier och skämtsägner*. Stockholm.
- Wranér, Henrik, 1901: Eva Wigström. I: *Ord & Bild* 1901: 5, s. 300–303.
- Wranér, Signe H, 1966: *I Sagas tjänst*. Stockholm.
- Wrangel, Ewert, 1914: Eva Wigströms minne. *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 8: 4, s. 9–12.

Författare i denna årgång

Lars-Erik Edlund, professor, Umeå universitet.

Staffan Fridell, professor emeritus, Uppsala universitet.

Karin Gustavsson, fil. dr, arkivchef, Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar, Lunds universitet.

Catarina Harjunen, fil. dr, Åbo Akademi.

Adam Horn af Åminne, fil. dr, Luleå.

Charlotta af Hällström-Reijonen, fil. dr, avdelningsföreståndare, Svenska avdelningen, Institutet för de inhemska språken.

Mats G. Larsson, docent, Lunds universitet.

Erik Magnusson Petzell, docent, forskningsarkivarie, Institutet för språk och folkminnen, Göteborg.

Henrik Rosenkvist, professor, Göteborgs universitet.

Mats Rydén, professor emeritus, Uppsala universitet.

Caroline Sandström, fil. dr, huvudredaktör för *Ordbok över Finlands svenska folkmål*, Institutet för de inhemska språken, Helsingfors.

Mathias Strandberg, fil. dr, forskningsarkivarie, Institutet för språk och folkminnen, Göteborg.

Ingvar Svanberg, fil. lic., forskare, Uppsala universitet.

Lena Wenner, fil. dr, forskningsarkivarie, Institutet för språk och folkminnen, Göteborg.